

Трибуна молодого вченого

Софія Яковлева,

студентка Луцького інституту

розвитку людини Відкритого міжнародного

університету розвитку людини «Україна»

УДК 343.98

Необережність – небезпечне діяння

Правова сутність необережного злочину визначається вчиненням «без злої волі і злочинного наміру». Моральним підґрунтям необережної провини завжди є безвідповідальне, несвідоме ставлення до чужих інтересів, коли винна особа була повинна і могла передбачити перебіг обставин та організувати свою поведінку таким чином, щоб уникнути заподіяння небажаних наслідків.

Небезпечність таких діянь розглянута на міжнародному рівні і доведено, що ціна необережності значно вища, ніж збитки, яких зазнає суспільство від умисних злочинів. На V Конгресі ООН, який проходив у вересні 1975 року в Женеві (Швейцарія) по запобіганню злочинності було роз'яснено, що гігантські розміри людських та інших втрат настають від необережних злочинів. Основні принципи, встановлені Конгресом, – це широке проникнення складної техніки у всі галузі виробництва, суворі вимоги до управління технікою, наявність засобів у роботі оператора та ін. Досить згадати наслідки розрушення ЧАЕС та інші гігантські катастрофи, що відбуваються в результаті безвідповідального ставлення до своїх вчинків конкретними

особами. Відносно аварії на ЧАЕС, в останні роки визначено, що з боку персоналу порушень правил експлуатації не було допущено. А проєктанти не розкривали працівникам станції небезпечності конструкції стержнів реактора і не виклали в технічних документах [1, с.4], та обстановка в процесі слабого землетрусу геологічних розломів і сприяла причині аварії. Сейсмологи передбачали і доповідали про можливість небезпечних наслідків, але керівництво держави до уваги це не сприймало [2, с. 3].

Доцільно відмітити, що поняття ненавмисної вини зародилося з давніх часів, у Шумерських законах згадуються діяння (XXI – XVIII ст. до н.е), «якщо хто – небусть штовхнув (ненавмисно) дочку чоловіка і вона втратила плід своєї утроби». Розуміння необережності було наявне і в Інституціях Гая (143 р. н.е), «Не підвергається наказанню тот, хто причинил вред как – нібудь случайно, без вини и умысла». Відносно країн Західної Європи часів Середньовіччя, про злочинну недбалість згадується у законі Кароліни (1532), «Если врач легкомысленно, или необосновано злоупотребил лечением, и этим причинил смерть кому – либо» [3]. Та в

царській Росії, в Артикулах Петра I ненавмисне вбивство і без умислу також було каранним, «Ежели учинится смертний убой, хотя ненарочно и неволею, чтоб убить или поранить, сочинитель того виновен есть, понеже убийство от того произошло» [4, с. 357].

В сучасну епоху в нашій державі, в умовах бізнесової економіки в більшій мірі вчиняються порушення правил діяльності у виробничих процесах та сфері управління автотранспортом, внаслідок неналежного ставлення до функціональних обов'язків виконавцями або керівниками певного виду діяльності. В таких порушеннях співвідносна взаємозалежність потенційних причин настання шкоди.

Правовою підставою відповідальності за заподіяння шкоди вчиненням необережного злочину, – є психічне ставлення особи до вчинюваних дій чи бездіяльності, згідно ст. 25 КК України вина має форму необережності, яка поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість. Необережність (на лат. *Svietus*) означає наявність форми вини до обов'язків, та в навчальній літературі вказана злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але легковажно розраховувала на їх відвернення [5], а бездіяльність в кримінальному праві розглядається як пасивна форма поведінки особи, невиконання певних дій, які вона повинна була і могла виконати відповідно до існуючого обов'язку в конкретних умовах, або виконує неналежним чином, не в повному обсязі.

Суттєвими ознаками необережних злочинів є спричинення наслідків різними видами детермінації, фізіологічними – виникнення перевтомлення; психологічними – помилкове уявлення про події; та морально – етичними, - неухважність, обумовлена індивідуальним ставленням до об'єкта діяльності. Особливо у розділах Кримінального кодексу, в статті

119 – необережне вбивство, 128 – необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, та в Постанові Пленуму ВС України «Про злочини проти життя та здоров'я особи» наведено роз'яснення сутності такого необережного злочину, а саме, особа передбачала можливість настання шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (злочинна самовпевненість), або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (злочинна недбалість) [6]. В інших розділах необережне знищення або пошкодження майна ст.196, службова недбалість – ст. 367, та ст. 412 – необережне знищення або пошкодження військового майна. Психологія кримінальної поведінки при вчиненні таких діянь, – це мотивація як і всякого іншого особистісного проступку, вчиненого у стані психологічного напруження, наявні характерні помилки викликають тяжкі наслідки. Особливості протікання інтелектуальних, вольових, емоційних процесів, сприймання обставин, – також впливають на вибір злочинного способу.

Доцільно визначити ознаки зближення і розмежування умисної і необережної форми вини. В сучасності непрямого, побічного умислу наявні можливості зближення за інтелектуальною ознакою, оскільки особа при прямому умислу і самовпевненості передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, а розмежування, - за вольовою ознакою, оскільки при непрямому умислі особа свідомо припускає настання небезпечного наслідку, а при самовпевненості легковажно розраховує на відвернення, тобто, не припускає настання.

Подвійна складна, змішана форма вини, можлива у злочинах як співвідношення до дії і наслідку. Коли діяння є порушенням спеціальних привил нормативних актів з настанням прямих, безпосередніх наслідків, то вина особи до діяння можлива у

формі умислу або необережності, до прямих наслідків у формі необережності. Коли об'єктивна сторона злочинів складає умисне діяння і заподіває різних наслідків (ближні і віддалені), тоді до діяння і ближнього наслідку форма вини умисна, а до віддаленого необережна. Вкажемо критерії визначення форми вини в злочинах з подвійною формою: умисний злочин наявний, коли вина особи до діяння і прямих наслідків у формі умислу, а щодо віддалених наслідків у формі умислу чи необережності, або лише до необережності. Необережний наявний, коли вина особа до діяння можлива у формі умислу або у формі необережності; до прямих наслідків у формі необережності.

На даний час існує небезпечний напрям діяльності з подвійною формою вини – управління автотранспортом. В порушенні правил безпеки дорожнього руху, згідно ст. 286 КК наявний особливий людський фактор – умисна вина, усвідомлювана дія при вчиненні обгону за наявності зустрічного автомобіля, чи підвищення швидкості в складній обстановці, породжує енергію подальшого впливу і настає безворотний процес, пригода з настанням певних наслідків. Та в постанові «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту» Пленум ВС наголошує, що відповідальність за ст. 286 КК настає лише за умови, якщо винна особа внаслідок порушення певних правил спричинила з необережності потерпілому середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження або його загибель [7]. Стосовно порушення правил безпеки на дорогах, є вказівка на критерії оцінювання ситуації злочину, – це характер та мотиви допущених особою порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, її ставлення до цих порушень та поведінку після вчинення злочину.

Доведення причинного зв'язку необережності і наслідків заподіяних порушенням норм безпеки виконання певних робіт, – є невід'ємною ознакою будь-якого необережного злочину. Якщо в законі не йдеться про порушення конкретних норм безпеки (наприклад, у ст. 119 КК), то необхідно вважати, що передбачається порушення так званих загальних правил безпеки, які через їх численність і розмаїтість не піддаються вичерпному обліку. Проте порушення будь-якого правила безпеки визначеного в диспозиції, у відповідних випадках може мати каузальну силу і викликати заподіяння шкоди. Відтак необхідно відшукати той критерій, який дозволить визначити каузальну значущість порушення певного правила безпеки. При цьому не можна виходити з абстрактних філософських понять, які не мають чітких параметрів (випадковість і необхідність, реальна можливість тощо) [8]. Злочинно-недбале психічне ставлення, що характеризується відсутністю передбачення суб'єктом суспільно небезпечних наслідків, не є порожнечою в психіці особи, а являє собою цілком певний психічний процес [9].

Особливість необережної злочинності, на відміну від умисних злочинів, при скоєнні яких наслідок свідомо завдається суб'єктом і наявна певна пропорційність між «злою волею» (ступенем моральної зіпсованості) злочинця та тяжкістю завданої їм шкоди, при необережності такої пропорційності немає. При необережності характер заподіяння шкоди визначається не стільки ступенем моральної зіпсованості особи, скільки сферою діяльності суб'єктів та характером використовуваних їм знарядь і засобів, тобто ситуацією, в якій відбувається діяння, а також багатьма іншими обставинами, що можуть бути випадковими для суб'єкта [10]. З позицій автора, особи, які вчинили злочини з необережності, складають самостійну кримінологічну класифікаційну групу, специфіка ціннісно-нормативної орієнтації особистості

необережного злочинця полягає в тому, що він, на відміну від навмисного злочинця, негативно відноситься не до певних цінностей, а до норм охорони їх цінності.

Наслідки які можуть настати у роботі з підвищеною небезпекою на підприємстві, у Постанові ВС України «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» наводиться поняття «шкода здоров'ю потерпілому», в статтях 271, 272, 273, 274, 275 КК України, тобто, випадки, пов'язані із заподіянням особі середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Та в понятті «Загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків», в статтях 272, 273, 274, 275 КК України, необхідно розуміти такі зміни у стані виробничих об'єктів підприємств, унаслідок яких виникає як реальна небезпека життя людей або небезпека заподіяння (настання) шкоди вказаним у цих статтях благам. Тяжкість ймовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди тощо, та «Загибель людей» – це випадки смерті однієї або кількох осіб [11].

Особливості обставин вчинення небережності, в процесах діяльності з небезпечними матеріалами в економічній (підприємницькій діяльності), в законі визначені поняттям «порушення правил поведінки» з небезпечними речовинами, та розуміємо, що вибухонебезпечність – це стан виробничого процесу, за якого виключається можливість вибуху або у випадку виникнення, не буде впливу на людей небезпечних і шкідливих факторів, що пов'язані з вибухом. Обов'язковою ознакою порушення правил поведінки з такими предметами, згідно норм КК України є спричинення суспільно небезпечних

наслідків та належить встановленню чи було допущено грубу небережність, яка впливає на кваліфікацію злочину.

У чинному КК України у розділі Х «Злочини проти безпеки виробництва», в диспозиції статей вказується на «порушення правил» без пояснення на безвідповідальне ставлення відповідальних осіб, а такими можна вважати і умисною дією. У ст. 172 КК України вказівка на «грубе порушення законодавства про працю», в ст. 173 «грубе порушення угоди про працю» та ін. Відносно форми вини, в ст. 264 КК України прямо вказано на недбале зберігання зброї або бойових припасів, або як в ст. 277 КК – умисне руйнування чи пошкодження шляхів сполучень і транспортних засобів. Міра покарання злочинів, які вчиняються з небережності, пом'якшена на відміну від умисних, хоча у ст. 66 КК України не включена у перелік як пом'якшуюча обставина.

Підстави обов'язку впливають із службових або посадових функцій, а службова бездіяльність має прояв в двох основних формах: це невиконання дій, передбачених обов'язком та неналежне виконання, тобто, невиконання в повній мірі. До таких відносяться злочини медичних працівників у яких присутня небережність, самовпевненість, недбалість чи помилка.

На завершення вкажемо, що перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, якщо особа не умисно вийшла за межі правил, – дії небережності, самовпевненість та недбалість, породжена емоційним станом людини. А емоції – це біоенергетичне відображення розуміння суб'єктом змісту події (обстановки предмета, дій іншого суб'єкта) і оцінки, – є джерелом мотивації.

Злочинна небережність за змістом норм КК України, – є досить актуальним питанням і потребує подальшого наукового дослідження та законодавчого удосконалення по на-

прямам діяльності і особливо, у сфері сучасного автоматизованого виробництва та інформаційних технологій. Необхідне підвищення рівня кваліфікації виконавців і керівників та дотримання відповідних правил при виконанні функціональних обов'язків. А наша мета – забезпечити безпеку діяльності у всіх напрямках неоліберальної ринкової економіки.

Список використаних джерел

1. *Почему* грянул Чернобыль // ИГ. Тайны истории. 2016. № 9.
2. *Психоз* Земли // ИГ. Невероятные истории. 2015. № 21.
3. *Хрестоматія* з історії держави і права зарубіжних країн. Том I./ За ред. В. Д. Гончаренка. Київ.: «Ін Юре». 1998. 504 с.
4. *Артикул* воинский Петра I // ред. А. Г Маньков. М., Юридическая література 1986. 365 с. // [Електронний ресурс] Режим доступу :<http://www.hist.msu.ru/ER/Text/articul.htm>.
5. *Кримінальне* право України: Загальна частина. підручник./ за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тація. – Харків, 2010. 456 с.
6. *Постанова* пленум ВСУ «Про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 № 2 // [Електронний ресурс] Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
7. *Постанова* пленум ВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення» від 23.12.2005 №4 // [Електронний ресурс]-Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05>
8. *Пакліна Т. О.* Вбивство через необережність як юридико – психологічна проблема. // Часопис Київського університету права. 2015. №4. с. 306
9. *Багіров С. Р.* Причинний зв'язок у злочинах, що вчиняються через необережність. Автореф. дис...канд.юрид.наук:12.00.08. Київ.2005. 22 с.
10. *Гончаренко С. В.* Преступная небрежность. Уголовно – правовой и криминологический аспекты. Автореф. дис...канд.юрид.наук:12.00.08. Высш. школа милиции им. Ф. Э. Дзержинского. Киев. 1990. 21 с.
11. *Постанова* пленум ВСУ «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 №7 // [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09>

Яковлева С. Ф. Необережність – небезпечне діяння

Досліджується сутність та поняття форм необережної вини, у історичному минулому та у нормах чинного законодавства України. Наводиться характер наслідків та їх небезпечність.

Ключові слова: необережність, подвійна форма вини, небезпечні наслідки.

Яковлева С. Ф. Неосторожность – опасное деяние

Исследуется сущность и понятие форм неосторожной вине, в историческом прошлом и в нормах действующего законодательства Украины. Приводится характер последствий и их опасность.

Ключевые слова: неосторожность, двойная форма вины, опасные последствия.

Yakovleva S. Carelessness is a dangerous act

The essence of the negligent form of guilt and damage is investigated. The negligence of the acts is dealt with in international documents and the value of the costs of the consequences, and the causes of human losses. In the historical aspect, the origin of inadvertent guilt and the current era of negligence in the development of the neo-liberal economy, in the field of production processes and management of motor vehicles are indicated.

Features of the person's attitude to functional duties - without the evil will and criminal intent, negligence, which according to the rules of the Criminal Code is divided into self-confidence and criminal negligence. The explanation to the plenum of the Supreme Court of Ukraine regarding the nature of the careless crime and the grounds for liability for the damage caused is given. The questions of the double (complex) form of guilty and signs of convergence intentional and negligent, the importance of proving the causal connection of the acts and the peculiarities of the consequences according to the norms in the chapters O. Ch. Criminal Code of Ukraine.

Key words: carelessness, self-confidence, negligence, double form of guilt, dangerous consequences.